

IMPLEMENTACIJA MEĐUPREDMETNE TEME OSOBNI I SOCIJALNI RAZVOJ U ŠKOLSKIM IZVANNASTAVNIM AKTIVNOSTIMA

Maja Brust Nemet

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
mbrust@fozozs.hr

Lucija Katruša

Sažetak

Izvannastavne aktivnosti pružaju smislen i kvalitetan način provođenja slobodnog vremena učenika školske dobi, jer takve aktivnosti učiteljima pružaju dodatne mogućnosti za poticanje cjelovitog razvoja djece i mladih. Sudjelovanjem u njima učenici se potiču da postanu samopouzdana, samostalne i kreativne osobe koje uživaju u otkrivanju vlastitih potencijala i doprinose svojoj zajednici na različite načine. Cilj ovog rada je utvrditi u kojoj mjeri je međupredmetna tema Osobni i socijalni razvoj implementirana u izvannastavne aktivnosti u osnovnim školama. Analizom dokumentacije i sadržaja izvannastavnih aktivnosti uključenih u školske kurikulume 15 osnovnih škola u Osječko-baranjskoj županiji tijekom školske 2023./2024. godine utvrđeni su ciljevi i sadržaji tih aktivnosti. Rezultati istraživanja ukazuju na neravnomjernu zastupljenost domena ove međupredmetne teme u analiziranim školskim kurikulumima. U većini škola najzastupljenije su bile Domena A (Ja) i Domena C (Ja i društvo). Te domene uključuju istraživanje osobnog identiteta i prepoznavanje vlastite uloge u društvu. Također je u većini škola uočena i Domena B (Ja i drugi), koja obuhvaća razvoj socijalnih vještina i uvažavajućih odnosa s drugima.

Ključne riječi: izvannastavne aktivnosti, socijalne vještine, školski kurikulum, učenici

UVODNA RAZMATRANJA¹

Nacionalni okvirni kurikulum Republike Hrvatske (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2011) ističe važnost stjecanja i razvijanja učeničkih kompetencija uvođenjem odgojno-obrazovnih područja. U svakom odgojno-obrazovnom području ističu se temeljne kompetencije koje bi učenici trebali usvojiti i dalje razvijati. Kompetencije su opisane s pomoću očekivanih učeničkih postignuća, odnosno odgojno-obrazovnih ishoda učenja i poučavanja koji precizno opisuju što učenik treba znati ili pokazati nakon završetka svakoga odgojno-obrazovnog ciklusa. U odgojno-obrazovnom sustavu Republike Hrvatske postoji sedam međupredmetnih tema, a jedna je od njih i *Osobni i socijalni razvoj* čiji je kurikulum na snazi od 2019. godine (Škola za život, 2021). Strukturu kurikuluma međupredmetne teme čine sljedeće: „A/ Svrha i opis međupredmetne teme, B/ Odgojno-obrazovni ciljevi učenja i poučavanja, C/ Domene u organizaciji kurikuluma međupredmetne teme, D/ Odgojno-obrazovna očekivanja po odgojno-obrazovnim ciklusima i domenama te ključni sadržaji, E/ Učenje i poučavanje međupredmetne teme, F/ Vrednovanje u međupredmetnoj temi“ (MZO, 2019, 3). Međupredmetna je tema nadalje podijeljena na ovih pet odgojno-obrazovnih ciklusa: prvi ciklus (1. i 2. razred osnovne škole), drugi ciklus (3., 4. i 5. razred osnovne škole), treći ciklus (6., 7. i 8. razred osnovne škole), četvrti ciklus (1. i 2. razred četverogodišnjega i 1. razred trogodišnjega srednjoškolskog obrazovanja) i peti ciklus (3. i 4. razred četverogodišnjega te 2. i 3. razred trogodišnjega srednjoškolskog obrazovanja). Uz odgojno-obrazovne cikluse, međupredmetna je tema prepoznatljiva po svojim domenama, a pripadajuću domenu i odgojno-obrazovni ciklus čine odgojno-obrazovna očekivanja (Škola za život, 2021). Uz odgojno-obrazovna očekivanja navedeni su ključni obvezni i neobvezni sadržaji koji služe kao vodič u procesu učenja i poučavanja unutar pojedine domene, a važno je da obuhvate učenikova prethodna iskustva i pridonose razvoju njihova znanja, vještina i sposobnosti te kulturnih vrijednosti u obrazovanju (Jokić i Ristić Dedić, 2018). Uvođenjem međupredmetnih tema u odgojno-obrazovni sustav naglašava se proširivanje učenikova znanja, vještina i sposobnosti uz detaljno razrađene nastavne sadržaje (Kovačić, Mišković i Diković, 2020). Međupredmetna tema *Osobni i socijalni razvoj* vrlo je važna za snalaženje djeteta u svijetu koje je izloženo brojnim svakodnevnim izazovima. Važna je i jer potiče cjelovit razvoj djece kako bi postali zadovoljni, odgovorni, samopouzdani, proaktivni i kreativni građani. Prema tome, kompetentni odgojno-obrazovni djelatnici trebaju osluškivati interese djece, procjenjivati ih, pružati im povratne informacije te sukreirati prosocijalne aktivnosti u kojima će djeca participirati u odgojno-obrazovnoj i lokalnoj zajednici te pri tome razumijevati sebe, druge i odnose s drugima, odnosno razvijati vlastite socijalne kompetencije (Valentić i Brust Nemet, 2023).

¹ Rad je dio diplomskoga rada Lucije Katruše koji je obranjen 1. srpnja 2024. pod vodstvom mentorice dr. sc. Maje Brust Nemet, izv. prof., na Fakultetu za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.

Kurikulum međupredmetne teme *Osobni i socijalni razvoj*

Cilj je međupredmetne teme *Osobni i socijalni razvoj* potaknuti cjelovit razvoj učenika – ne samo u smislu stjecanja znanja nego i razvoja emocionalnih, socijalnih i osobnih kompetencija. Tema obuhvaća sljedeće tri domene: Ja (A) – razvoj samosvijesti, identiteta, upravljanje vlastitim emocijama i ponašanjem; Ja i drugi (B) – razvoj socijalnih vještina, suradnje, empatije te uvažavanja različitosti te Ja i društvo (C) – prepoznavanje vlastite uloge u zajednici i društvu, građanske kompetencije i odgovornoga ponašanja (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2011). Tema je definirana kao dio kurikuluma za osnovne i srednje škole u Hrvatskoj, a njezino ostvarivanje očekuje se u okviru svih predmeta, sata razrednika, izvanastavnih aktivnosti i drugi oblika odgojno-obrazovnog rada (Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2019).

Organizacija aktivnosti i postavljanje ciljeva u okviru domene Ja (A) potiču razvoj inicijative koja se smatra vrlo važnom osobinom za poticanje učenikove motivacije za uključivanje i djelovanje u demokratskom životu svake zajednice, dok se planiranje i vođenje vlastitoga obrazovnog i profesionalnog puta temelji na slobodnom izboru svakoga pojedinca (Mlikotić, 2023). U sljedećoj se domeni međupredmetne teme *Osobni i socijalni razvoj* naglasak sa svojega „ja“ prebacuje na „druge“, odakle i proizlazi njezin naziv Ja i drugi. Cilj je domene B potaknuti razvoj socijalnih i emocionalnih kompetencija učenika koje utječu na njihovo emocionalno i mentalno stanje, poticati razvoj uvažavajućih odnosa među ljudima, suradničkoga učenja, timskoga rada i suradnje. Kada pojedinac nauči kako iskazati poštovanje, surađivati i rješavati probleme s drugima, a prije toga spozna vlastite potencijale, vrijednosti, osobine, tada ga se unutar domene Ja i društvo (C) potiče na otkrivanje vlastite uloge u društvu s ciljem razumijevanja odnosa između čovjeka i društva. S pomoću domene Ja i društvo (C) učenike se najprije poučava usvajanju i prihvaćanju dogovorenih pravila unutar skupine, razvija se nacionalni i kulturni identitet, poučava se solidarnosti te raznovrsnim strategijama zaštite od rizičnih situacija u društvu (Ministarstvo znanosti i obrazovanja, 2019).

Odgojno-obrazovna očekivanja međupredmetne teme *Osobni i socijalni razvoj* oblikovana su tako da potiču razvoj kritičkoga mišljenja koje je nužno primijeniti pri procjeni vlastitih i društvenih vrijednosti koje utječu na naše mišljenje i djelovanje u vlastitom životu i u suvremenom društvu. Cilj je potaknuti razvoj osobne odgovornosti za ponašanje i djelovanje te prijateljske odnose i suradnju s drugima, što su ključni faktori za aktivno sudjelovanje i doprinos zajednici. Razvoj komunikacijskih, organizacijskih i socijalnih kompetencija utječe na stjecanje i jačanje samopoštovanja i samopouzdanja. Time osoba postaje zrelija, sigurnija u sebe i u svoje prosudbe o drugim ljudima i svakodnevnim situacijama (Kovačić, Mišković i Diković, 2020). Ostvarivanje ciljeva, zadataka te odgojno-obrazovnih očekivanja ove međupredmetne teme ovisi i o suradnji i partnerstvu škole, obitelji učenika i zajednice. U suradnji s mnogim stručnjacima i članovima lokalne i šire zajednice školama se otvaraju brojne prilike za suradnju s drugim školama i lokalnim institucijama.

Izvanastavne aktivnosti kao mjesto implementacije međupredmetne teme ***Osobni i socijalni razvoj***

Naziv izvanastavne aktivnosti podrazumijeva mogućnost slobodnoga odabira učenika među ponuđenim aktivnostima u školi, što ih može motivirati za uključivanje i aktivno sudjelovanje u njima (Svalina, Bistrović i Peko, 2016). Izvanastavne aktivnosti pružaju najbolju priliku za povezivanje s učenicima te zadovoljenje njihovih potreba, želja i interesa neovisno o njihovim mogućnostima, što je istovremeno i cilj provedbe takvih aktivnosti u školama (Martinčević, 2010). Predviđeni plan i program izvanastavnih aktivnosti provodi se cijelu školsku godinu, a skupine polaznika mogu biti trajne ili promjenjive (Pejić Papak i Vidulin, 2016). Sve učenike unutar pojedine izvanastavne aktivnosti povezuje njihov zajednički interes za sudjelovanje u njoj, ali i želja za pružanje osobnoga doprinosa (Valjan Vukić, 2016). Promjenjivi dječji interesi zahtijevaju prilagodbu sadržaja izvanastavnih aktivnosti prema njihovim trenutačnim potrebama i interesima, ali i posebnostima društvenoga okruženja u kojem škola djeluje (Pejić Papak i Vidulin, 2016). Za uspješnu i kvalitetnu realizaciju izvanastavnih aktivnosti ključna je podrška škole i njezinih djelatnika učitelju kao voditelju izvanastavne aktivnosti, pružanje učiteljima slobode pri odabiru vrste izvanastavne aktivnosti, omogućiti učenicima sudjelovanje u željenim izvanastavnim aktivnostima u školi te potaknuti učitelje na dodatno stručno usavršavanje za takav odgojno-obrazovni oblik rada (Ivančić i Sabo, 2012). Izvanastavne aktivnosti dio su školske prakse u kojima učitelji-voditelji ne provode formativno vrednovanje (Martinčević, 2010). U takvim se aktivnostima podrazumijeva i očekuje da učenici nisu pod stalnim nadzorom i pritiskom učitelja. Nastavni sat nastoji se ispuniti raznolikim sadržajima i aktivnostima u kojima se učenici opušaju, otkrivaju i razvijaju svoje potencijale te izražavaju svoje želje i potrebe (Mlinarević i Brust Nemet, 2012). Autorice Mlinarević i Brust Nemet (2012, str. 143) navode nekoliko zadataka izvanastavnih aktivnosti, kao što su primjerice povezivanje, proširivanje i produbljivanje znanja, vještina i navika stečenih u nastavi i izvanastavnim aktivnostima; usvajanje novih znanja, vještina i navika; razvijanje interesa za društveno koristan, humanitarni i volonterski rad; identifikacija darovitih učenika i učenika koji pokazuju pojačani interes za pojedino područje; pobuđivanje znatiželje; osposobljavanje za aktivnosti u slobodnom vremenu koje će biti u funkciji razvoja odgoja i obrazovanja, prevencije svih vrsta ovisnosti, zaštite i unaprjeđivanja zdravlja; osposobljavanje za aktivno sudjelovanje u društvenom životu i njegovu civilnom i demokratskom razvoju; poticanje dječjega stvaralaštva; osposobljavanje za komunikaciju, interpretaciju i kooperaciju s drugima; omogućavanje upoznavanja drugih i drukčijih te omogućavanje učenja fleksibilnosti i tolerancije. U današnje se vrijeme sve više pridaje važnost osobnom razvoju učenika te su mnogi stručnjaci složni da uključivanje u izvanastavne aktivnosti povoljno utječe na budući napredak učenika. Izvanastavne aktivnostima donose brojne koristi učenicima koji se žele njima priključiti i u njima sudjelovati. U okviru njih učenici stječu i razvijaju svoja znanja na zanimljiv, razigran, uzbudljiv način te ih se potiče na kreativnost i stvaralaštvo (Pejić Papak i Vidulin, 2016). Tijekom izvanastavnih aktivnosti učenici dobivaju priliku da istražuju, izražavaju svoja mišljenja i ideje, ovlađavaju vješti-

nama prezentacije, steknu nova iskustva i nauče stečeno znanje primijeniti u svakodnevnom životu (Pejić Papak i Vidulin, 2016). Izvannastavne aktivnosti pružaju također odličnu priliku za socijalizaciju učenika jer im omogućuju da upoznaju druge učenike i djelatnike iz svoje škole, ali i one izvan školske i izvannastavne zajednice (Šiljković, Rajić i Bertić, 2007). Važna je uloga izvannastavnih aktivnosti u životu učenika jer doprinose mnogim pozitivnim promjenama kod učenika poput smanjenja problema u ponašanju, odgovornoga izvršavanja zadataka i obveza, boljih ocjena, stjecanja i jačanja samopoštovanja i samopouzdanja te razvijanja pozitivnoga odnosa prema učenju i školi. Takvim se aktivnostima osim toga nastoji motivirati učenike za aktivno sudjelovanje i doprinos zajednici s ciljem da nastave to činiti i kada odrastu (Massoni, 2011). Izvannastavne aktivnosti mogu spriječiti nastanak neprihvatljivih oblika ponašanja koji se obično javljaju tijekom provođenja slobodnoga vremena bez nadzora odraslih osoba (Zrilić i Košta, 2009). Pristupanje takvim aktivnostima smanjuje mogućnosti za konzumaciju alkoholnih pića i opojnih sredstava, napuštanje škole te pojave neprimjerenih oblika ponašanja (Wilson, 2009). Nadalje, izvannastavne su aktivnosti područje odgojno-obrazovnoga rada u kojem učitelji trebaju težiti stvaranju ozračja obilježenoga smijehom, ljubaznošću i susretljivosti te u kojem trebaju saslušati interese, potrebe, želje, mišljenja, stavove, nove ideje i prijedloge svojih učenika (Mlinarević i Brust Nemet, 2012).

METODA

Cilj je istraživanja utvrditi zastupljenost međupredmetne teme *Osobni i socijalni razvoj* u izvannastavnim aktivnostima namijenjenih učenicima razredne nastave u odabranim školskim kurikulumima Osječko-baranjske županije u Republici Hrvatskoj.

Iz cilja istraživanja proizlaze sljedeća istraživačka pitanja:

1. Koji su ciljevi izvannastavnih aktivnosti u školskim kurikulumima?
2. Je li međupredmetna tema *Osobni i socijalni razvoj* uključena u ciljeve i sadržaje izvannastavnih aktivnosti?
3. Koje su domene međupredmetne teme *Osobni i socijalni razvoj* uključene u kurikuleme izvannastavnih aktivnosti?
4. Koja su odgojno-obrazovna očekivanja iz svake domene međupredmetne teme *Osobni i socijalni razvoj* zastupljena u izvannastavnim aktivnostima osnovne škole?

Uzorak istraživanja čini 15 školskih kurikulumu osnovnih škola u Osječko-baranjskoj županiji Republike Hrvatske u kojima su analizirani ciljevi i sadržaji izvannastavnih aktivnosti za učenike razredne nastave tijekom školske godine 2023./2024.

Postupak – analizirani su sljedeći dijelovi kurikuluma međupredmetne teme *Osobni i socijalni razvoj* za osnovne i srednje škole: domene u organizaciji kurikulumu, odgojno-obrazovna očekivanja prema odgojno-obrazovnim ciklusima te ključni sadržaji svake domene zastupljeni u izvannastavnim aktivnostima.

Mjerni instrument – rad na dokumentaciji obuhvaćao je analizu sadržaja školskih kurikulumu 15 osnovnih škola u Osječko-baranjskoj županiji u kojima su analizirani ciljevi i sadržaji izvannastavnih aktivnosti namijenjenih učenicima razredne nastave i dijelovi kurikulumu međupredmetne teme *Osobni i socijalni razvoj*: odgojno-obrazovna očekivanja definirana pripadajućim znanjima, vještinama i stavovima prema odgojno-obrazovnim ciklusima i domenama te preporukama za njihovo ostvarenje, kao i ključni sadržaji. U analizu sadržaja uključeni su sljedeći ključni pojmovi: samopouzdanje, samopoštovanje, samostalnost, odgovornost, inicijativa, ustrajnost, samokontrola, emocije, ponašanje, identitet, kompetencije, kreativnost, socijalizacija, sigurnost, empatija, solidarnost, tolerancija, komunikacija, suradnja, volontiranje, norme, pravila, učenik, učitelj, škola, obitelj, zajednica. Odgojno-obrazovna očekivanja iz svake domene koja se ponavljaju u izvannastavnim aktivnostima sumirana su, a potom je slijedila redukcija i organizacija podataka kako bi bili doneseni zaključci na temelju prikupljenih i prikazanih podataka. Zbog zajamčene anonimnosti nisu navedeni nazivi osnovnih škola, a školski su kurikulumi javno objavljeni na službenim mrežnim stranicama osnovnih škola Osječko-baranjske županije.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA I INTERPRETACIJA

Analizom sadržaja 15 školskih kurikulumu osnovnih škola u Osječko-baranjskoj županiji utvrđeno je da postoji 231 različita izvannastavna aktivnost namijenjena učenicima razredne nastave koja je podijeljena u kurikulumuška područja (Tablica 1).

Tablica 1

Broj izvannastavnih aktivnosti prema kurikulumuškim područjima

Naziv područja	Ukupan broj izvannastavnih aktivnosti
Jezično-komunikacijsko područje	25
Prirodoslovno područje	21
Tehničko i informatičko područje	13
Društveno-humanističko područje	14
Umjetničko područje	70
Tjelesno i zdravstveno područje	29
Poduzetništvo	3
Interdisciplinarnost odgojno-obrazovnih područja	56

Prema rezultatima u Tablici 1, vidljivo je da su izvannastavne aktivnosti iz umjetničkoga područja najviše prisutne u analiziranim školskim kurikulumima, dok je najmanje izvannastavnih aktivnosti zabilježeno u području poduzetništva. Izvannastavne aktivnosti umjetničkoga područja često su najzastupljenije u školama jer učenicima pružaju priliku da istraže svoju maštovitost i razvijaju stvaralački potencijal u okviru različitih vrsta umjetnosti poput slikarstva, plesa, glume, pjevanja, sviranja i drugo. S druge strane, poduzetništvo kao područje izvannastavnih aktivnosti nije tako često zastupljeno u školama, u ovom slučaju u razrednoj nastavi, zbog nedostatka svijesti o važnosti razvijanja poduzetničkih vještina. Ističe se i velik broj izvannastavnih aktivnosti interdisciplinarne naravi. Interdisciplinarnost odgojno-obrazovnih područja podrazumijeva integraciju znanja, vještina i sposobnosti, kao i nastavnih sadržaja iz različitih odgojno-obrazovnih područja kako bi se stvorila kvalitetnija i bogatija aktivnost namijenjena različitim potrebama i interesima učenika. Takve aktivnosti pomažu učenicima da bolje razumiju kako se različita područja povezuju te kako ih praktično koristiti u svakodnevici. Nadalje, primjećuje se da u Tablici 1 nedostaje matematičko područje, no ono je uključeno u interdisciplinarne izvannastavne aktivnosti. Nakon uvida u zastupljenost izvannastavnih aktivnosti prema odgojno-obrazovnim područjima daljnjom su analizom utvrđeni ciljevi izdvojenih izvannastavnih aktivnosti.

Analizom izvannastavnih aktivnosti uključenih u odabrane školske kurikulume izdvojeni su ciljevi takvih aktivnosti namijenjeni učenicima razredne nastave kao što su *usvajanje novih znanja, vještina, sposobnosti; razvoj i njegovanje radnih navika; razvoj fine motorike; osposobljavanje učenika za logičko, kritičko i stvaralačko promišljanje i zaključivanje; poticanje dječjeg stvaralaštva, kreativnosti i mašte; poticanje učenika na aktivno sudjelovanje u različitim umjetnostima poput slikarstva, filma, glazbe, plesa, sviranja, drame i književnosti i sl.*

Ciljevi izvannastavnih aktivnosti nisu samo usmjereni na zadovoljenje učenikovih interesa, želja i potreba u sklopu različitih odgojno-obrazovnih područja, već su usmjereni i na provedbu sadržaja iz različitih nastavnih predmeta koji ne dolaze do punoga izražaja ili za koje nedostaje vremena u redovnoj nastavi. Prema tome, uvođenjem sadržaja koji prate suvremena zbivanja i spoznaje učenici usvajaju i razvijaju kompetencije neophodne za svakodnevni život i profesionalni napredak u modernom društvu. Učitelji su se stoga u izvannastavnim aktivnostima odmaknuli od strogoga planiranja i definiranja ciljeva usko vezanih za odgojno-obrazovno područje izvannastavne aktivnosti te su počeli slobodnije i kreativnije oblikovati ciljeve svojih aktivnosti povezujući sadržaje iz različitih odgojno-obrazovnih područja, što je uočeno tijekom analize ciljeva izvannastavnih aktivnosti. Također, učitelji u izvannastavnim aktivnostima imaju slobodu u planiranju i provođenju sadržaja iz područja međupredmetnih tema, no izbor međupredmetne teme ovisi o učitelju i vrsti izvannastavne aktivnosti.

U okviru analiziranih izvannastavnih aktivnosti učitelji koriste najčešće sljedeće metode poučavanja: *problemska nastava; iskustveno učenje kroz projekte, istraživanja, terensku i izva-*

nučioničku nastavu; rasprave, debate, diskusije; suradničko učenje / timski rad; učenje prema modelu; metoda rada na prikladnim tekstovima / rad na dodatnoj literaturi; metoda igre; ekspresivne metode.

U analiziranim izvannastavnim aktivnostima ističu se sljedeći oblici rada: *individualni rad, rad u paru, grupni rad i timski rad.*

U sklopu izvannastavne aktivnosti učenici imaju priliku sudjelovati u raznim događajima i proslavama u školi i lokalnoj zajednici kao što su natjecanja i smotre, društvena događanja u školi i lokalnoj zajednici; obilježavanje određenih datuma u školi i lokalnoj zajednici; radionice; projekti; dobrotvorne i humanitarne aktivnosti.

Osim raznolikih oblika suradnje škole, obitelji i lokalne zajednice, u međupredmetnoj temi *Osobni i socijalni razvoj* naglašava se važnost poticanja učenika na aktivan doprinos skupini, školi i lokalnoj zajednici s pomoću aktivnosti kao što su *zajedničko uređivanje učionice i škole; izrada i prodaja ukrasnih i uporabnih predmeta na školskim i lokalnim sajmovima; objavljivanje radova na natjecanjima, u časopisima i na kulturnim događajima; pružanje pomoći ljudima i životinjama u potrebi* i sl.

Analizom ciljeva i sadržaja izvannastavnih aktivnosti te bilježenjem odgojno-obrazovnih očekivanja međupredmetne teme *Osobni i socijalni razvoj* izdvojena su najčešće ponavljana odgojno-obrazovna očekivanja unutar svih izvannastavnih aktivnosti (Tablica 2).

Tablica 2

Odgojno-obrazovna očekivanja pripadajućih domena unutar analiziranih izvannastavnih aktivnosti

Domene	Odgojno-obrazovna očekivanja
Domena A (JA)	– potaknuti bolju socijalizaciju učenika – identificiranje i razvoj osobnih potencijala – razvijanje pozitivnoga odnosa prema sebi i vlastitim sposobnostima – jasno iskazivanje vlastitoga stava – stvaranje pozitivne slike o sebi – razvoj radnih navika – upoznavanje vlastitih prava, dužnosti i obveza – povezivanje učenja sa stjecanjem i s proširivanjem znanja, vještina, sposobnosti – poticanje samostalnoga rada – razvijanje zadovoljstva vlastitim radom – praćenje vlastitoga napretka – procjenjivanje uloženoga truda i uspjeha – upoznavanje i primjena različitih strategija rješavanja problema – razvoj kritičkoga mišljenja – prepoznavanje, izražavanje i kontroliranje vlastitih emocija i ponašanja – slobodno izražavanje osobnoga mišljenja, doživljaja, osjećaja, stavova, ideja – stjecanje i jačanje samopouzdanja, samopoštovanja, samostalnosti, osjećaja odgovornosti i sigurnosti u sebe i svoje postupke – poticati razvoj inicijative, inovativnosti, ustrajnosti i strpljivosti – briga za osobno zdravlje – upravljanje svojim obrazovnim i profesionalnim putem – uključivanje u slobodne aktivnosti sukladno s iskazanim interesima
Domena B (JA I DRUGI)	– razvoj dobre i kvalitetne komunikacije – stjecanje i razvoj socijalnih vještina – suradničko učenje / timski rad – poticanje suradnje, uzajamnoga pomaganja i uvažavanja – razvijanje prijateljskih odnosa – razvijanje osjećaja zajedništva – preuzimanje odgovornosti za vlastito ponašanje i postupke – poticanje odgovornoga ponašanja prema sebi i drugima – razvijanje tolerancije, empatije – korištenje ugodnih emocija – razvijanje vještina aktivnoga slušanja, davanja i primanja povratnih informacija – razvijati vještine prezentacije – usvajanje vještina nenasilnoga rješavanja sukoba – razvijanje vještina dogovaranja, pregovaranja i postizanja kompromisa – uviđanje vlastitih i tuđih vrijednosti – prihvaćanje tuđih mišljenja i stavova – zalaganje za vlastita i tuđa prava

Domene	Odgojno-obrazovna očekivanja
Domena C (JA I DRUŠTVO)	– aktivno sudjelovanje u aktivnostima i doprinos skupini, školi i zajednici
	– razvoj nacionalnoga i kulturnoga identiteta
	– prihvaćanje i uviđanje nužnosti pravila i normi u različitim situacijama unutar skupine i društvenih okolnosti
	– usvajanje društveno prihvatljivih obrazaca ponašanja / primjena osnovnih pravila ponašanja u društvu (bonton)
	– naučiti razlikovati primjereno ponašanje od neprimjerenoga ponašanja
	– razvijanje kritičkoga stava prema različitim vrstama medija u svrhu zaštite od neprimjerenih medijskih sadržaja
	– prepoznavanje potencijalnih opasnosti i podučavanje strategijama zaštite od njih
	– razvoj volonterstva i dobrotvornoga rada
	– razvijanje solidarnosti
	– postizanje socijalne kohezije
	– prepoznavanje važnosti odgovornoga ponašanja u društvu
	– razvijati partnerske odnose sa školskim djelatnicima, s drugim učiteljima i učenicima (u školi i/ili izvan nje), članovima lokalne zajednice, članovima obitelji učenika

Raznolikost odgojno-obrazovnih očekivanja međupredmetne teme *Osobni i socijalni razvoj* u analiziranim izvannastavnim aktivnostima upućuje na svjesnost škole i učitelja o važnosti učenja i poučavanja učenika različitim sadržajima koje ova međupredmetna tema nudi. Prema tome, implementacijom međupredmetne teme *Osobni i socijalni razvoj* u izvannastavne aktivnosti učenici imaju priliku još puno toga naučiti o sebi, drugima i društvu u kojem žive u opuštenijem i zabavnijem ozračju.

RASPRAVA

Analizom 15 školskih kurikulumata osnovnih škola u Osječko-baranjskoj županiji utvrđeno je da postoji 231 različita izvannastavna aktivnost namijenjena učenicima razredne nastave tijekom školske godine 2023./2024. Sve su izvannastavne aktivnosti podijeljene u sedam navedenih odgojno-obrazovnih područja. Raznovrstan i interdisciplinarni izbor izvannastavnih aktivnosti u školama omogućava učenicima da se bave onim aktivnostima koje ih zanimaju doprinoseći oblikovanju suvremene škole prilagođene potrebama i sklonostima svojih učenika (Mlinarević i Brust Nemet, 2012). Nadalje, analizom izvannastavnih aktivnosti vidljivo je da su izvannastavne aktivnosti iz umjetničkoga područja najprisutnije u analiziranim školskim kurikulumima, dok su u području poduzetništva zapažene samo tri različite aktivnosti. Uočeno je i kako nedostaje matematičko područje, ali je ono uključeno u interdisciplinarne izvannastavne aktivnosti.

Tijekom analize ciljeva izvannastavnih aktivnosti primijećeno je kako je mali broj izvannastavnih aktivnosti s jednim planiranim ciljem. U većini izvannastavnih aktivnosti planiralo se više različitih ciljeva. Porast raznolikosti izvannastavnih aktivnosti u školama te pripadnost različiti-

tim odgojno-obrazovnim područjima dovodi do formiranja različitih ciljeva. Ipak, cilj je veći- ne izvannastavnih aktivnosti poticanje kreativnosti i stvaralaštva kod učenika. Drugi su ciljevi usmjereni na razvijanje socijalnih kompetencija kako bi učenici postali spremni za aktivno dje- lovanje i doprinos svojoj društvenoj zajednici (Zrilić i Košta, 2009).

Odgovor na naše početno istraživačko pitanje glasi ovako: ciljevi analiziranih izvannastavnih aktivnosti usmjereni su na poticanje i unaprjeđivanje intelektualnoga, radnoga, individualno- ga, estetskoga, tjelesnoga, zdravstvenoga, jezično-komunikacijskoga, medijskoga, digitalnoga, građanskoga, moralnoga, duhovnoga, socijalnoga, ekološkoga, poduzetničkoga razvoja uče- nika te očuvanje nacionalnoga i kulturnoga identiteta. S obzirom na to da je učiteljima i dalje naj- veći problem ostvarivanje pojedinih ciljeva, autorice Pažin-Ilakovac i Pejaković (2016) u svojem su istraživanju pokazale visoku zastupljenost ciljeva intelektualnoga odgoja, potom estetskoga odgoja i poticanja kreativnosti, kao i individualnoga odgoja, što upućuje na usmjerenost škole k individualnom pristupu učenika i razvoju njegovih potencijala.

Kada su u pitanju ciljevi izvannastavnih aktivnosti, uočava se zastupljenost ove međupredmet- ne teme, ponajviše u ciljevima usmjerenima na stjecanje i proširivanje znanja, vještina, spo- sobnosti, navika, razvijanje samopouzdanja, samopoštovanja, samostalnosti, odgovornosti, prepoznavanje i upravljanje vlastitim emocijama i ponašanjem, ovladavanje strategijama ne- nasilnoga rješavanja sukoba, slobodno izražavanje misli, osjećaja, stavova, razvoj empatije, tolerancije, socijalnih i komunikacijskih vještina, suradnje, solidarnosti, volonterstva, nacio- nalnoga i kulturnoga identiteta, podučavanje strategijama zaštite od potencijalnih opasnosti i bolesti te prihvaćanje i primjenu osnovnih pravila ponašanja u društvu. Nadalje, ostvarenje ciljeva izvannastavnih aktivnosti ovisi o detaljnoj pripremi i uspješnoj provedbi planiranih sad-ržaja. Prema tome, kada su u pitanju sadržaji izvannastavnih aktivnosti, daljnjom je analizom utvrđena zastupljenost međupredmetne teme *Osobni i socijalni razvoj* u raznovrsnim metoda- ma poučavanja kao što su problemska nastava, iskustveno učenje u okviru projekata, istraživa- nja, terenske i izvanučioničke nastave, rasprava, debata, diskusija, suradničko učenje / timski rad, učenja prema modelu, igre, igranja uloga, rad na prikladnim tekstovima i ekspresivnim metodama. Učenike se također unutar analiziranih izvannastavnih aktivnosti nastoji poticati na samostalan rad, rad u paru i grupni oblik rada. Rezultati brojnih istraživanja (Ames, 1992; Johnson, Johnson, Johnson-Holubee i Roy, 1984; Johnson, Johnson, 1991; McClellan, 1994; prema McClellan i Kinsey, 1997) pokazali su da djeca osjećaju i pokazuju veće zadovoljstvo kada surađuju s drugim učenicima nego kada rade sami ili se natječu. U suradnji s drugima djeca pokazuju veću želju i motivaciju za učenjem, bolje pamte, provode više vremena na za- dacima koji zahtijevaju dublje promišljanje te zajednički donose zaključke. Istraživanje u Finskoj, Njemačkoj i Poljskoj pokazuje kako nastavnici koriste niz inovativnih metoda poučavanja i obli- ka rada kao što su individualizirani pristupi, projekti, samorefleksije, mentorstva i izvannastav- ne aktivnosti, koje doprinose osobnom rastu učenika (Artyushenko i Yahodin, 2025). Utvrđeno je i zadovoljstvo nastavnika i učenika te utjecaj uvođenja modela osobne i društvene odgovor-

nosti na pozitivne vrijednosti učenika (Manzano-Sánchez, 2023). Sve se ove aktivnosti provode izvan termina redovne nastave, točnije u slobodno vrijeme učenika kada se škole nastoje predstaviti svojoj i široj zajednici (Vidulin, 2019). Ističe se i uloga kulturne i javne djelatnosti u školama koja se potiče različitim nastupima, priredbama, natjecanjima i smotrama u kojima sudjeluju učenici iz različitih izvannastavnih aktivnosti. Učenici imaju priliku predstaviti rezultate svojega ili grupnoga rada drugima te upoznati druge učenike koji sudjeluju u istim ili sličnim aktivnostima izvan redovne nastave (Pejić Papak i Vidulin, 2016). Iste autorice navode kako izvannastavne aktivnosti dodatno obogaćuju društvena događanja, stoga je važno da zajednica prepozna važnost uključivanja učenika u izvannastavne aktivnosti te podrži organizaciju različitih programa, radionica, susreta, posjeta te aktivno sudjeluje u njihovoj realizaciji (Pejić Papak i Vidulin, 2016). Škole trebaju maksimalno iskoristiti mogućnosti i potencijale koje pruža lokalna zajednica koji će omogućiti učenje te oblikovanje jedinstvenoga školskog kurikulumu. Samim je time uloga škole, obitelji i lokalne zajednice neupitna u zadovoljenju svih djetetovih interesa i potreba te poticanju pravilnoga rasta i razvoja prema zreloj, samostalnoj, odgovornoj i uspješnoj osobi (Koprivnjak, 2022).

Nadalje, kada govorimo o uključenosti domena međupredmetne teme *Osobni i socijalni razvoj* u kurikulumu izvannastavnih aktivnosti, tijekom analize uočena je neravnomjerna zastupljenost svih triju domena ove međupredmetne teme, a to su domena A (Ja), domena B (Ja i drugi) i domena C (Ja i društvo). Tako su u izvannastavnim aktivnostima sedam osnovnih škola najviše istaknuta odgojno-obrazovna očekivanja i sadržaji iz domene A (Ja), zatim iz domene C (Ja i društvo), a najmanje iz domene B (Ja i drugi). Zatim je u šest osnovnih škola uočena veća zastupljenost odgojno-obrazovnih očekivanja i sadržaja iz domene A (Ja), zatim iz domene B (Ja i drugi), dok je nedovoljna zastupljenost odgojno-obrazovnih očekivanja i sadržaja iz domene C (Ja i društvo). Unutar izvannastavnih aktivnosti preostalih triju osnovnih škola uočena je veća zastupljenost odgojno-obrazovnih očekivanja i sadržaja iz domene C (Ja i društvo), potom iz domene A (Ja), a najmanje iz domene B (Ja i drugi). U istraživanju u Vukovarsko-srijemskoj županiji analizom sadržaja školskih kurikulumu također je uočena neravnomjerna zastupljenost domena, a domena C (Ja i društvo) bila je najmanje zastupljena (Valentić i Brust Nemet, 2023).

Osim što je ovim istraživanjem utvrđena zastupljenost međupredmetne teme *Osobni i socijalni razvoj* u izvannastavnim aktivnostima namijenjenima učenicima razredne nastave unutar 15 osnovnih škola jedne županije, nedostatak je ovoga istraživanja analiza sadržaja školskih kurikulumu samo jedne županije. U budućnosti se stoga predlaže analiza sadržaja školskih kurikulumu i u drugim županijama, kao i neke druge istraživačke metode koje će utvrditi ostvarenje izvannastavnih aktivnosti namijenjenih učenicima razredne nastave poput anketiranja učenika i učitelja kako bi se uvidjelo kako se izvannastavne aktivnosti provode u praksi i jesu li u skladu s planiranim ciljevima ili odgojno-obrazovnim očekivanjima. Također, preporučuje se proširiti uzorak istraživanja i na učenike predmetne nastave kako bi se uvidjele sličnosti ili razlike u zastupljenosti sadržaja međupredmetne teme *Osobni i socijalni razvoj* u razrednoj i predmetnoj nastavi.

ZAKLJUČAK

Europska istraživanja potvrđuju važnost integriranoga pristupa osobnom i socijalnom razvoju učenika, s naglaskom na individualizirane metode, podršku obitelji i škole te razvoj ključnih kompetencija za život i rad u suvremenom društvu (McClellan i Kinsey, 1997, Manzano-Sánchez, 2023; Artyushenko i Yahodin, 2025).

Rezultati provedenoga istraživanja doprinose razumijevanju načina na koji se međupredmetna tema *Osobni i socijalni razvoj* implementira u izvannastavne aktivnosti u osnovnim školama Republike Hrvatske, s posebnim fokusom na razrednu nastavu u Osječko-baranjskoj županiji. Istraživanje pruža kvalitativni uvid u zastupljenost i raspodjelu domena ove međupredmetne teme pokazujući da, iako je tema prisutna u svim analiziranim školskim kurikulumima, njezina implementacija nije jednaka po domenama. Neravnomjerna implementacija međupredmetne teme *Osobni i socijalni razvoj* može proizlaziti iz različite razine kompetencija i interesa učitelja, dostupnosti školskih resursa te općenito formuliranih kurikularnih očekivanja koja omogućuju široko tumačenje. Uz to, tradicionalne vrste izvannastavnih aktivnosti i nedostatak sustavne evaluacije provedbe doprinose tomu da su pojedine domene ove teme zastupljene više od drugih. Analiza doprinosi teorijskom razumijevanju međupredmetnih tema u kurikulumskom kontekstu, potvrđujući da se razvoj osobnih i socijalnih kompetencija učenika ne odvija samo unutar formalne nastave, već i u okviru planiranih i strukturiranih izvannastavnih aktivnosti. Uočene razlike u zastupljenosti domena A (Ja), B (Ja i drugi) i C (Ja i društvo) upućuju na mogućnost daljnjega usmjeravanja kurikuluskoga planiranja i unaprjeđenja metodoloških pristupa učitelja kako bi se osigurala uravnotežena i sveobuhvatna primjena tema osobnoga i socijalnoga razvoja.

S gledišta praktične primjene, istraživanje ističe važnost izvannastavnih aktivnosti kao prostora za razvijanje samosvijesti, socijalnih kompetencija i osjećaja odgovornosti prema društvu. Naglašava također slobodu nastavnika u izboru sadržaja i metoda prilagođenih specifičnim potrebama učenika, čime se doprinosi individualizaciji odgojno-obrazovnog procesa. Rad doprinosi obrazovnoj praksi tako što pruža empirijski utemeljene smjernice školama i učiteljima za planiranje, integraciju i evaluaciju izvannastavnih aktivnosti u svrhu ostvarivanja ciljeva međupredmetne teme *Osobni i socijalni razvoj*. Time se doprinosi i unaprjeđenju cjelovitoga razvoja učenika, poticanju njihove autonomije, kreativnosti i socijalne kompetencije, što je ključno za suvremeni odgojno-obrazovni rad.

Znanstveni doprinos ovoga istraživanja leži u kvalitativnom uvidu u praksu implementacije međupredmetnih tema, uočavanju specifičnih obrazovnih prednosti i nedostataka postojećega sustava te u pružanju temelja za daljnja istraživanja usmjerena na razvoj i evaluaciju izvannastavnih aktivnosti u osnovnim školama.

LITERATURA

- Artyushenko, A. i Yahodin, S. (2025). The European approach to fostering determination and self-confidence in primary school students. *Педагогическая психология*. [https://doi.org/10.31652/3041-1203-2024\(2\)-88-98](https://doi.org/10.31652/3041-1203-2024(2)-88-98).
- Fudurić, B. (2012). Mogućnosti rada u izvannastavnoj aktivnosti. *Napredak*, 153(1), 107-116.
- Ivančić, I. i Sabo, J. (2012). Izvannastavne aktivnosti i njihov utjecaj na učenikovo slobodno vrijeme. *Ekvilibrij – časopis studenata pedagogije Hrvatske*, 1(1), 1-10.
- Jokić, B. i Ristić Dedić, Z. (2018). *Metodološki priručnik za izradu kurikuluma: područja kurikuluma, međupredmetne teme, predmeti*. Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, 1-49. [16. 4. 2024.] <http://idiprints.knjiznica.idi.hr/820/1/Metodolo%C5%A1ki%20priru%C4%8Dnik%20za%20izradu%20kurikuluma.pdf>
- Katruša, L. (2024). *Zastupljenost međupredmetne teme Osobni i socijalni razvoj u izvannastavnim aktivnostima*. Diplomski rad. Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.
- Koprivnjak, I. (2022). Razvijanje partnerskih odnosa učitelja, roditelja i lokalne zajednice. *Časopis za odgojne i obrazovne znanosti Foo2rama*, 6(6), 51-61.
- Kovačić, I., Mišković, E. i Diković, M. (2020). Zastupljenost međupredmetnih tema u udžbenicima iz Prirode i društva. *Napredak*, 161(3-4), 369-389. <https://hrcak.srce.hr/249644>
- Kurikulum međupredmetne teme Osobni i socijalni razvoj za osnovne i srednje škole* (2019). Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja. <https://mzo.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Publikacije/Medupredmetne/Kurikulum%20medupredmetne%20teme%20Osobni%20i%20socijalni%20razvoj%20za%20osnovne%20i%20srednje%20skole.pdf>
- Manzano-Sánchez, D. (2023). Comparing Traditional Teaching and the Personal and Social Responsibility Model: Development of Values in Secondary Education Students. *Sustainability*, 15, 6964. <https://doi.org/10.3390/su15086964>
- Martinčević, J. (2010). Provođenje slobodnog vremena i uključenost učenika u izvannastavne aktivnosti unutar škole. *Život i škola, LVI*(24), 29-34. <https://hrcak.srce.hr/63267>
- Massoni, E. (2011). *Positive Effects of Extra Curricular Activities on Students*. ESSAI. <https://dc.cod.edu/essay/vol9/iss1/27/>
- McClellan, D. E. i Kinsey, S. J. (1997). *Children's social behavior in relationship to participation in mixed-age or same-age classrooms*. Biennial meeting of the Society for research in Child development: DC.
- Mlikotić, M. (2023). *Europske vrijednosti u kurikulumima međupredmetnih tema*. Diplomski rad. Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Odsjek za pedagogiju. Preuzeto 16. travnja 2024. s <https://dabar.srce.hr/islandora/object/ffzg%3A9100>
- Mlinarević, V. i Brust Nemet, M. (2012). *Izvannastavne aktivnosti u školskom kurikulumu*. Učiteljski fakultet u Osijeku, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.

- Pažin-Ilakovac, R. i Pejaković, S. (2016). Odgojni ciljevi u izvannastavnim aktivnostima osnovnih škola. U R. Jukić, K. Bogatić, S. Gazibara, S. Pejaković, S. Simel, A. Nagy Varga (ur.). *Zbornik znanstvenih radova s Međunarodne znanstvene konferencije Globalne i lokalne perspektive pedagogije* (str. 222-233). Filozofski fakultet, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
- Pejić Papak, P. i Vidulin, S. (2016). *Izvannastavne aktivnosti u suvremenoj školi*. Školska knjiga.
- Svalina, V., Bistrotić, K. i Peko, A. (2016). Izvannastavne glazbene aktivnosti u prva četiri razreda osnovne općeobrazovne škole. *Napredak*, 157(1-2), 71-89. <https://hrcak.srce.hr/177224>
- Šiljković, Ž., Rajić, V. i Bertić, D. (2007). Izvannastavne i izvanškolske aktivnosti. *Odgojne znanosti*, 9(2 (14)), 133-145.
- Škola za život (2021). Međupredmetne teme. <https://skolazazivot.hr/međupredmetne-teme/>
- Valentić, N. i Brust Nemet, M. (2023). Implementacija međupredmetne teme *Osobni i socijalni razvoj* u školskim kurikulumima osnovnih škola. *Časopis za odgojne i obrazovne znanosti Foo2rama*, 7(7), 40-53.
- Valjan Vukić, V. (2016). Izvannastavne i izvanškolske aktivnosti učenika - višestruke perspektive. *Školski vjesnik*, 65(1), 33-57. [16.4.2025.] <https://hrcak.srce.hr/177319>
- Vidulin, S. (2019). Ishodi i utjecaj izvannastavnih glazbenih aktivnosti na učenika, učitelja i školu. U V. Marković, J. Martinović Bogojević (ur.), *Muzička pedagogija: izazov, inspiracija i kreacija* (str. 43-58). Muzička akademija u Cetinju.
- Wilson, N. (2009). *Impact of Extracurricular Activities on Students*. Preuzeto 16. travnja 2024. s <http://www2.uwstout.edu/content/lib/thesis/2009/2009wilsonn.pdf>
- Zrilić, S. i Košta, T. (2009). Učitelj – kreator izvannastavnih aktivnosti. *Magistra ladertina*, 4(1), 159-170. <https://hrcak.srce.hr/50945>

IMPLEMENTATION OF THE CROSS-CURRICULAR THEME PERSONAL AND SOCIAL DEVELOPMENT IN SCHOOL EXTRACURRICULAR ACTIVITIES

Abstract

Extracurricular activities provide a meaningful and high-quality way for school-aged students to spend their free time, as they offer teachers additional opportunities to foster the holistic development of children and young people. Through participation, students are encouraged to become confident, independent, and creative individuals who enjoy discovering their own potential and contributing to their communities in various ways. The aim of this paper is to determine the extent to which the cross-curricular theme Personal and Social Development is implemented in extracurricular activities in primary schools. By examining documentation and conducting a content analysis of extracurricular activities included in the school curricula of 15 primary schools in Osijek-Baranja County in the Republic of Croatia, the study identified the goals and content of these activities during the 2023/2024 school year. The research results indicate an uneven representation of the domains of this cross-curricular theme in the analysed school curricula. In most schools, the most prevalent domains were Domain A (Self) and Domain C (Self and Society). These domains include the exploration of personal identity and the recognition of one's role in society. In addition, Domain B (Self and Others), which encompasses the development of social skills and respectful relationships with others, was also observed in most schools.

Keywords: *extracurricular activities, social skills, school curriculum, students*